

Asistanlar Bağırıyor: Üniversite Hocaları Çıplak!*

Ozan ZENGİN(**)
Yiğit KARAHANOGULLARI(***)

Asistanlık sınavını kazanmamızın hemen sonrasında, idealist heyecanlarla mesleğe başlamamızın ise hemen öncesinde, hocalarımız akademisyenliğin maddi tatmininin yetersiz olduğu, aileden maddi destek olmadan akademisyenlik yapmanın hemen hemen imkansız olduğu konusunda pek çoğumuzu uyarmıştır. Bu uyarı bize meslek hayatlarımızın ilerleyen devrelerinde karşılaşacağımız ‘maddi yoksunluk’ durumuna karşı şimdiden hazırlıklı olmamızı sağlamak amacıyla ve biraz da tevekkül telkin ederek yapılmış olabilir. Ya da içine girmek üzere olduğumuz akademisyenlik kurumunun bir ‘elit uğraşı’ olduğunu hatırlatmaktadır. Yoksa çalışma yaşamına yeni giren gençlere, nihayetinde hepimizin bir ücretli emekçi olduğunu anlatmak, ücret mücadelesinin önemini, bunun aynı zamanda bir hayat mücadelesi olduğunu hatırlatmak mıdır bu uyarıdaki amaç? Hatta bizi meslek ahlakına dair şimdiden düşünmeye sevk etmek için 3yapılmış olabilir. Ücret mücadelesinin, geniş çalışan kesimlerin yoksullaşmaması ve (varsa eğer) mesleklerinin yozlaşmaması için en temel zemini sağlayacağı düşünce ile bizi mücadeleye doğru yönlendirmek istemiş de olabilirler.

Kamu üniversitelerindeki hocaların maaşlı kamu personeli konumunu terk edip özel sermaye gruplarının ‘ücretli emekçisi’ konumunu tercih etmeye ya da kendi

* Değerli katkı ve eleştirilerinden dolayı Duygu Türk’e, Metin Özuğurlu’ya, Ceyhun Gürkan’a ve Ferda Dönmez’e teşekkür ederiz.

** A.Ü SBF Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi

*** A.Ü SBF İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi

kurumlarında parça başı iş yapan ‘ustalara’ (yaz okulları, ikinci öğretim, projeler...) dönüşmeye başlamaları da asistanlarına yaptıkları bu uyarıyla ilişkili olsa gerek. Pek tabii ki, tercihlerin yanısıra şüphesiz zorunlulukların da sonucu olan bu bireysel kararları eleştirilebilir, ancak burada bizim amacımız genel olarak akademisyenlik mesleğinin maddi koşulları ve bunun sonuçlarıyla ilgilenmektir.

Toplumsal olarak ücret mücadelesinin sönümlendiği bir dönemde bireyler için hayatta kalmanın ya da ‘hayat standardını korumanın’ tek yolunun, mesleğin toplumsal niteliklerinden tavizler vererek piyasaya yönelmek olduğu görülmektedir. Piyasa, ancak bireylerden daha çok taviz elde edebildiği ve daha çok ‘performans’ yakaladığı oranda, emekçilere ‘hak ettikleri’ daha büyük alım gücünü sağlamak konusunda cömert davranmaktadır. Akademide ve eğitimde de bu böyle olmaktadır. Piyasalaştıkça maddi koşullar düzelmekte, akademisyenlerin layık olduğu hayat standardı yükselebilmektedir. Ancak bu sefer de eğitimin hitap ettiği kitle, hocaların emeğinin ulaştığı toplumsal kesimler ve üretilen bilginin amacı tamamen değişmektedir; bunun çoğunlukla farkında olunmasa da...

İki genç asistan olarak, geçmişten bugüne akademisyen emeğinin kamuda aldığı maddi karşılıkları merak ettik ve 25 yıllık bir dönemi kapsayan küçük bir araştırma yaptık. Sizlerle paylaşıyoruz.

Kırmızı Başlıklı Asistanlar

Üzerine ‘güvencesiz istihdama tâbîdir’ gömleği, altına ‘madden yoksundur’ pantolonu giydirilip başına da kırmızı bir başlık geçirilerek, “Bundan sonra burada çalışacaksın!” diye ormana salınan asistanların hikayesinin sonu ne olacak bilemiyoruz. Şimdilik sadece başımıza gelenleri anlatmakla yetinelim. Daha sonrası, en azından bizim için meçhul çünkü.

Artık ‘asistan’ denildiğinde düşünmemiz gereken birey, neo-liberalizmin esnek istihdam modeline göre çalıştırılan bir emekçidir. Genellikle her yıl atama usulüne göre çalıştırılan asistanlar (araştırma görevlileri/arş.gör./araştır da gör¹) iş güvencesinden yoksun, atamalarının neye göre yapılacağı ve yenileceğine ilişkin hukuki dayanakları olmayan bireylerdir. Takdir yetkisine dayanan bir atama usulü vardır ve kötüye kullanılmaması için, genç akademisyenlerin emekleriyle/hayatlarıyla oynanmaması için hiçbir neden yoktur.²

---

¹ Bu ifade için, www.asistanlar.org sitesi ziyaret edilmelidir.

² Atamanın yenilenmemesi durumunda hukuki açıdan yapılacak bir şey yoktur. Örneğin, araştırma görevlileri kıdem tazminatı gibi caydırıcı bir mekanizmaya sahip değildir.

Bu manzara itibarıyla bizlerin istihdam koşulları, bütüncül olarak personel rejiminde yapılmak istenen esnek yapılanmanın³ bir anlamda habercisi, bir anlamda da son on-on beş yıldır oturmuş ‘en güzel’ uygulamalarıdır.

Akademisyen camiasında uygulanan bu esnek istihdam biçimi henüz personel rejiminde benzer statüdeki meslek dallarında uygulanmamaktadır ama neo-liberal saldırının buraya da taşmaması için bir neden de yoktur. Üst düzey bürokratlar ve diğer kamu görevlisi olarak tanımlanan öğretim elemanlarıyla hakimler-savcılar, personel rejiminin ‘çekirdek’ kısmını oluşturmaktadır ve bu çekirdek kısım içerisinde öğretim elemanları (araştırma görevlileri) haricindeki diğer meslek gruplarında henüz esnek istihdam biçimi uygulanmamaktadır. Çekirdek kamu görevlisi grubunda hala esas olarak güvenceli istihdam biçimi/statüko rejimi geçerlidir.

Bazı devlet üniversitelerinde esnek istihdam biçiminin uygulama alanı yardımcı doçentleri kapsayacak şekilde genişleme eğilimi göstermeye başlamıştır. Üniversitelerin atama-yükselme ilkeleri doğrultusunda, bazı şartları belli bir zaman diliminde sağlayamadığı takdirde yardımcı doçentlerin işine son verilebilmektedir. Başka bir deyişle yardımcı doçentler, araştırma görevlileri gibi belli bir süre için atanır olmuşlardır. Esnek istihdam biçiminin genişleme eğiliminde olduğunu düşünürsek, gelecekte doçent ve profesörlerin de bu sürece dahil edilmesi kimseyi şaşırtmamalıdır. Şu an için ise, esnek istihdam biçiminin doçent ve profesörlere yönelik uygulanır olmaması öğretim elemanları arasında bir farklılaşma yaratmaktadır. Bu durum açık bir eşitsizliktir. Bu eşitsizlik, akademi dünyasını bölmekte, öğretim elemanları arasında iletişimsizlik problemi yaratmaktadır. İğneyi kendilerine batırmayanlar, çuvaldızı araştırma görevlilerine batırabilmektedir.

Bütün bu gelişmelerin ardında yatan gerekçe, güvencesiz çalıştırma biçimiyle verimliliğin artacağı düşüncesidir. Zira işten atılma tehdidi altında, işgücü daha iyi çalışacaktır. Ancak buradaki ‘daha iyi’ kriteri, sermaye birikimine dair bir kavramdır; akademik üretimde, artı değerın artırılmasıyla ilgilidir. Sermaye birikiminin ihtiyaçlarını karşılamaya ayak uyduramayan emekçi işten atılır ve onun yerine başka bir emekçi konulabilir. Ancak bu ölçüt akademiye uygulanabilir mi? Bu istihdam biçiminin uygulanmasıyla akademik üretkenliğin artacağı; tembel ve yeteneksiz kişilerin ayıklanacağı umulmaktadır. Bu varsayım, belli süreler için atama üzerine kurulu ve iş güvencesizliği açısından birbirinden çok da farklı olmayan 33 ve 50/d maddelerinin uygulanmasıyla şu anda tüm üniversitelerde kabul görmektedir. Bu kabulü biraz

---

³ Aslında esnek istihdama çeşitli uygulamalarla parça parça geçiş yapılmıştır. 1980’lerden itibaren sözleşmeli personel uygulaması hız kazanmış (özellikle KİT’lerde), kadro karşılığı sözleşmelilik sistemi oluşturulmuş, taşeron iş gördürme usulü ortaya çıkmıştır. 2003 yılında yasalaşan 4857 sayılı yeni İş Kanunu’yla da esnek istihdam biçimi somut olarak Türkiye’de hukuki gerçeklik kazanmıştır.

sorgulamak gerekmektedir. Akademik birikim sermaye birikimine benzemediği için ortaya garip bir durum çıkmaktadır. Akademisyen olan kişinin aynı zamanda bir aydın olduğunu düşünürsek ve bu kişinin entelektüel birikim sürecinin hayatının sonuna kadar devam ettiğini söylersek, genç akademisyenlerin başarı durumunu kısa vadelere yaslamak ve pazarlamaya dayalı ölçütler etrafında değerlendirmek ne kadar doğrudur?

Akademik gerekçeler haricindeki bilumum gerekçelerle ya da gerekçesiz olarak görevine son verilme tehlikesiyle burun buruna gelen genç akademisyenlerden özgür bir şekilde hareket etmelerini, kendi akademik kişiliklerini kazanmalarını beklemek hayalperestliktir. 'Esnek üniversite' modeliyle modern bir fabrikadan beklenilir bir hızda, pazarlamaya yönelik, niteliğinden çok biçimi önemseyen şablon çalışmalar üretmek teşvik ediliyor. Ve böylece neo-liberalizm, arzu ettiği 'verimlilik' artışını üniversitelerde de yakalıyor. Bu çalışma tarzıyla genç akademisyenlerin meslek hayatı boyunca evrensel bilgi üretimine katkıda bulunması, insanlığı-toplumunu geliştirici bir misyon edinmesi zor görünüyor. Esnek istihdam yalnızlaşmış, birbirlerini rakip olarak gören bireyler yaratıyor. Amiyane tabiriyle söylersek esneklik, kendi bacağından asılabilecek; daha doğrusu asılmak isteyen koyun sayısını artırıyor. Hal böyle iken, dayanışma içerisinde ortaklaşa bilgi üretmek, toplumsallaşmak ve topluma temas etmek mümkün olabilir mi?

Bütün bunlar apaçık gerçekler olarak ortada iken sorduğumuz sorulara verilen yanıtlar kafamızı karıştırmıyor değil⁴:

- İstihdam biçimimiz niye esnek büyükanne?
- Daha kaliteli bilim yapabilesin diye...
- Peki maaşımız niye düşük?
- Yavrum, daha çok çalışıp daha çok zengin olabilesin diye.

Ücret rejimi ve çalışma koşullarıyla esnek istihdam biçimi, apolitik bir çalışma hayatının ve üniversite camiasının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Esnek istihdam biçimi küçük adımlarla, ağır ağır örülerek varlık kazanmıştır. Bu sürecin başlangıcı yaklaşık olarak 25 yıl öncesine denk düşer. Bu son 25 yıllık dönem, işte bu politikasızlaştırılma sürecini simgelemektedir. Hocaların metalaşma konusundaki direncinin oluşmaması hatta örtük veya açık şekilde süreçle mutabakat geliştirmeleri toplumsal öznenin politik oluşumunu da imkansız kılmıştır. Politikasızlaşma olgusu toplumsal öznenin yok olması anlamına gelir. Toplumsal bir özne olamayan eğitimci, bir gün üniversitede toplumsal bilimler namına öğretecek bir şey bulamazsa şaşırılmamak gerekir.

⁴ Bilgi edinme hakkımızdan yararlanarak Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'ne işgüvencesine ve istihdam modelimize dair sorduğumuz benzer sorular ve Rektörlüğün yanıtını www.asistanlar.org sitesinde bulabilirsiniz.

Peki, akademinin, genel olarak da eğitimin toplumsallığı neden önemlidir ve son dönemde her alana nüfuz eden piyasalaşma eğilimi eğitimde karşımıza çıktığında bunun toplumsal anlamı nedir?

Eğitimin Anlamı⁵ ve Metalaşma

Eğitim, tüm toplumsal yapılarda, bireysel ve toplumsal olmak üzere iki yönlü bir içeriğe sahiptir. Bireysel olarak eğitim, kişinin kendisini hayata dair zihinsel ve fiziksel açıdan geliştirmesi edimi olarak ifade edilebilir. Toplumsal olarak eğitim ise harcanan çaba ve etki açısından bireyi aşan bir anlama sahiptir. Bu yönüyle eğitim, toplum üyesi birey için söz konusudur. Burada eğitim, insanı belli bir amaca göre geliştirip yetiştirme olarak tanımlanabilir. Eğitim, sistemleştirilmiş bilgilerin aktarılması ve uygun yeteneklerin geliştirilmesi sürecidir. Bireyin kendi başına yerine getirebileceği bir faaliyet olmadığı gibi herhangi bir işi yapmak için gereken bilgileri verme anlamına gelen öğretimi zorunlu kılmaktadır. Eğitim, toplum içinde var olan bireyin, toplumsal birikimden yararlanarak toplumsallaşmasına yardımcı olmaktadır. Eğitimin toplumsal yönü ile bireysel yönünü kıyasladığımızda toplumsal yönün daha baskın olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü eğitim, toplumsal işbölümü ve bütünlük için gerekli bir unsurdur. Belki daha da kritik olanı, eğitimin bireylere yaşama, yaşadıkları topluma dair düşünebilme, fikir üretebilme yetisini kazandırmada oynaması gereken roldür.

İnsanların aydınlatılması ve toplumsallaşması için gereksinim duyulan eğitim olgusu, kapitalizmin hüküm sürdüğü toplumsal yapıda farklı bir anlama bürünmüş, farklı işlevler üstlenmiştir. Kapitalist toplumsal yapıda eğitim, kapitalist ussallığı yansıtır biçimde araçsal bir konuma sürüklenmiştir. Devlet ve devlet dışındaki vakıf, demek gibi bir takım özel örgütlenmeler tarafından yüklenilen eğitim, kapitalist toplumsal yapıda yukarıda bahsettiğimiz insani özünden başka ve genellikle bunu dışlayan dört işlev yüklenmiştir.

Eğitimin birincil işlevi, emeğe vasıf kazandırmak ve emeği değişen ekonomik koşullar etrafında yeniden üretmektir. İkinci işlevi emeğin yeniden üretiminin de bir parçası olarak toplumsal ilişkilerin yeniden üretimidir. Üçüncü işlevi, özellikle toplumun yeniden üretimi noktasında burjuvazi lehine eşitsiz olarak kurulu olan toplumsal düzeni

---

⁵ Eğitim konusunda şu kaynaklardan yararlanılmıştır: *Eğitim: Ne İçin?, Üniversite : Nasıl?, YÖK: Nereye?*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 1999; *Özgür Üniversite Forumu: Eğitim Neye Yarar?*, S. 23, 2003.; Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev: Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları, 2003; Fuat Ercan, *Eğitim ve Kapitalizm, Neoliberal Eğitim Ekonomisinin Eleştirisi*, İstanbul: ÖES Bilim Yayınları, 1998; İzzettin Önder, *Yükseköğretimde Özelleştirme Eğilimi: Temel Sorunlar, Yaklaşımlar ve Perspektifler*, İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı, 2000.

koruyacak ve sürdürecektir ideolojiyi topluma yaymaktır.⁶ Dördüncü işlevi kapitalizmin girdiği son büyük krizden sonra belirmiştir. Kapitalist sistem, içine düştüğü son krizden çıkabilmek bazı yeni değerlendirme alanları bulma gayreti içerisinde girmiştir ve mal piyasası haricinde çok önemli değere sahip hizmetler sektörünü de piyasaya dahil etmiştir. Önceden ağırlıklı olarak devlet tarafından verilen ve kamu hizmeti niteliğinde olan pek çok hizmet alanı piyasa içine sokulmuştur. Bu hizmet alanları, özelleştirilmiş, ticarileştirilmiş, metalaştırılmış ve kamu hizmeti nitelikleri kaybettirilmiştir. Bu süreç sayesinde ve içinde eğitimin dördüncü işlevine de kavuşmuş oluruz: O da eğitimin artık iktisadi bir sektör olarak değerlendirilmesidir.⁷ Kapitalist toplumsal yapıda eğitim, araçsal nitelik gösterse de istemsiz olarak bir işleve daha sahip olmuştur. Bu işlev, bilgi üretimi safhasında belli ölçülerde ekonomik alandan bağımsız olan bilgilere ulaşılması ve bu 'saf' bilgiler doğrultusunda insanların kendilerini gerçekleştirmek için bir fırsat edinmesidir.⁸

⁶ Emegın yeniden üretimi, yalnızca emegın niteliğinin yeniden üretimiyle sağlanamaz. Üretim ilişkilerini yansıtan toplumsal ilişkilerin ve düzenin kurallarının çalışanlara benimsetilmesi gerekmektedir. Farklı bir söyleyişle, burjuvazinin hegemonyasını toplumda hakim kılan ideolojinin, emekçi sınıflar tarafından öğrenilip kabul edilmesi gerekmektedir. Bu noktada emegın yeniden üretimi sağlanmış olacak, ayrıca toplum ölçüğünde düşünüldüğünde aynı zamanda belli düzeyde üretim ilişkileri yeniden üretilecek, toplumsal sermaye üretimi gelişmiş olacak ve burjuvazi lehine sarsılmaz bir kamu düzeni kurulacaktır. Buradan da anlaşılacağı gibi emegın yeniden üretimi demek bir ölçüde toplumun yeniden üretimi demektir. Toplum düzeyine taşınmış bu yeniden üretim faaliyetinde bu sefer eğitim, ideolojik bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷ Son dönemlerde kapitalizmin yeni alanlara gereksinim duyması ve piyasanın belli olgunluğa erişmesi, sermayedar kesimin kapasitesinin artması sonucunda eğitim, kamusal niteliğini yavaş yavaş yitirmeye başlamıştır. Eğitim, eskisine kıyasla daha fazla pazarlanabilir hale gelmiştir. Eğitimin, piyasa işleyişine bırakılması ve özelleştirilmesi, eğitim hizmetlerin sunumunda ve eğitim hizmetlerinden yararlanmada ekonomik gücü elinde bulunduranlar lehine zaten var olan eşitsizliği daha artırmıştır. Bu dönem öncesi -burjuvazinin durumunu güçlendiren ve kendi sınıfına adam çekmeyi sağlayan, kendi ihtiyacı sonucunda ortaya çıkarttığı- fırsat eşitliği ilkesi ölçüsünde eğitim, toplumun tüm fertleri açısından bir hak olarak görülüp bir ölçüde eşitliği gözetilirken, özelleştirilme süreciyle eğitim, bir hak olma durumunu yitirmiştir.

⁸ Eğitim, toplumsal olarak edinilen bilgi ve birikimin insanlara aktarılacak onları belli şekilde düşünmeye, hareket etmeye iten bir mekanizmadır. Genellikle de toplumsal olarak edinilen bilgiler ekonomik alana ilişkindir ya da ilişkin olmasa bile yararlı anlamda ilişkilendirilirler. Ancak, çeşitli yollarla özellikle de icatlar, yeni yasallıkların bulunması gibi bilimsel ilerlemelerle toplumda üretilen bilgilerin, ekonomik alanla ilişkisi bazen hiç olmayabilir ya da dolaylı olarak ilişkilendirilebilir (bilimsel özerklik). Bu tür ekonomiden bağımsız bilgilere ulaşıldıkça insanlar, çıkar kaygısı gütmeden kendilerini gerçekleştirme yolunda önemli adımlar atabilirler. Belli bir amaca yönelik olarak düzenlenen eğitim aracılığıyla topluma aktarılan, verilen bilgilerin toplumda tam olarak ne gibi sonuçlar yaratacağı bilinemeyebilir. Bazen verilen eğitim sonucunda planlanmamış sonuçlara ulaşılabilir. Ama planlanmamış sonuçların insanlık açısından kesinlikle olumsuz olduğunu da kimse söyleyemez. Eğitimin, ekonomiden bağımsız işlevinin varlığı, doğada kendini birçok yönden gerçekleştirebilecek en yetkin canlı olan insana, bu potansiyele ulaşmasında yardımcı olmaktadır. Doğadaki varlığıyla insan, diğer canlılara nazaran sahip olduğu özellikleri itibarıyla kendini gerçekleştirme yeteneğine/hakkına sahiptir. Eğitimin, bu olanağı insanlığa sunması dolayısıyla eğitim, insanlar açısından bir hak olarak algılanmalıdır. Ancak, insanın, insan olmasından kaynaklanan bu hakkını, zamanında doğal hukukçuların, sözleşme kuramcılarının söylediği tarzda anlamamak gerekir. Burada bahsedilen 'hak' kın mülkiyetle ya da metafizikle hiçbir alakası yoktur.

Piyasalaşma ve metalaşma süreciyle eğitim hizmetinin, -asgari düzeyde de olsa- toplumun tamamına hitap etme niteliği yok olmaya başlamıştır. Eğitim alanında yer alan kurumlar ve aktörler metalaşma süreciyle dönüşüm yaşamaktadır. Metalaşmayla birlikte yeni kurumlar belirmiş, varolanlar biçim değiştirmiş, eğitici kadrolar ise ruhlarnı piyasaya teslim etmiştir.

1980'lerden sonra ama özellikle 1990'larda Türkiye'de devlet farklı bir yüksek eğitim politikası gütmeye başlamıştır. Türkiye'nin ekonomi politikasında yaşanan değişimin ve sermayedar kesimin yavaş yavaş güçlenmesinin bunda etkisi büyüktür. Devlet yeteri kadar kaynak tahsis etmeyerek, gereksinimlere duyarsız kalıp kamu finansmanını devre dışı bırakarak eğitim kurumlarını özellikle de üniversiteleri mali açıdan zor durumda bırakmıştır. Eğitimin sektör haline geldiği bu evrede devlet, eğitim kurumlarına yeteri kadar kaynak tahsis etmeyerek dolaylı olarak eğitim kurumlarını piyasanın kucağına itmektedir. Eğitim kurumlarına 'piyasa koşulları içinde başının çaresine bak, kendi gelirini kendin edin' diyen devlet, güçlenmeye başlayan sermayedar kesimle beraber üniversite-sanayi işbirliğini önermekte, bilimsel özerklik kavramını reddetmektedir. Böyle olunca üniversiteler, mali anlamda özerklik kazanma gayretlerini piyasa bağlamında gösterir olmuştur. Piyasayla ilişkilendirilmiş olan üniversiteler, piyasa beklentileri doğrultusunda bilgi üretmeye başlamıştır. Devletin de aktif olarak yer aldığı bu metalaşma sürecinde eğitim, toplumsal boyutu olan bir hizmet alanından ziyade, bireylerin 'sosyal sermayeleri' için yapılan bir yatırım, bireysel bir tüketim kalemi olarak gösterilmeye başlanmıştır. Bu anlamda, müşteri olarak görülmeye başlanan öğrencilerin, 'satın aldıkları hizmet' karşılığında para ödemeleri gerektiği anlayışı hakim kılınmıştır. Başka bir ifadeyle eğitim paralı hale (harç v.b.) getirilmiştir. Üniversitelerde, piyasada iş yapabilecek yeni bölümler (pazarlama, ekonometri, endüstri mühendisliği v.b.) açılmış ya da önceden de piyasaya hizmet sunan bölümler (işletme gibi) yaygınlaştırılmış, ön plana çıkarılmıştır.

Üniversitelerin yüzü teknik konulara çevrilmiş; üniversiteler, piyasaya yönelik araştırma-geliştirme (ar-ge) faaliyetleri yapan, proje üreten kurumlar haline getirilmiştir. Üniversite içinde her türlü işlem ücrete tabi kılınmıştır. Eğitim kurumlarında çalışanlar sözleşmelilik esasına ve performansa göre çalıştırılmaya başlanmıştır.

Dolaylı etkisi haricinde, devlet aynı zamanda doğrudan özel okullaşma furçasına izin vermiş; maddi ve hukuki araçlarla bu süreci teşvik etmiştir.⁹ Vakıf-özel eğitim

⁹ YÖK dolayısıyla göreve çağrılan İhsan Doğramacı, 1985 yılında, Türkiye'nin ilk vakıf üniversitesi olan Bilkent Üniversitesi'ni kurmuştur. Buna ilişkin olarak sermayedar kesime özel eğitim kurumları açmaları için teşvik kredileri, yatırım indirimleri, vergi muafiyetleri, arsa tahsisleri gibi araçlarla yardımda bulunmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda 1997 yılından itibaren vakıf üniversiteleri yaygınlık kazanmıştır. Bugün 53 devlet üniversitesine karşılık, vakıf üniversitelerinin sayısı 24'ü bulmuştur. Burada devlet ve özel üniversitesinin ağırlıklarına dair bir karşılaştırma sadece niceliğe dair olmamalıdır. Nitelik olarak bazı özel üniversiteler, pek çoğu meslek okulundan bozma devlet üniversitelerine göre daha güçlü imkanlara, altyapılara ve kadrolara sahip görünmektedir.

kurumları yaygınlaşmıştır. Bugün Türkiye’de tekelci sermaye gruplarının hemen hemen tamamı kendi üniversitesini kurmuştur. TOBB, KOÇ, SABANCI Üniversiteleri¹⁰, Türkiye siyasetine yön veren ve Türkiye’deki sermaye birikiminin çok büyük bir kısmını kontrol eden grupların eğitim kurumları olarak bayraklarını açmıştır. Tabloda bir tek MÜSİAD Üniversitesi eksik gibi durmaktadır. Sermayenin ideolojisinin, eğitime bu kadar doğrudan el attığı bir noktada, yetişmiş bilim insanlarının bu elin altına girmeme konusunda bir direnç göstermemelerinin nedenlerinden biri devletin yukarıda özetlenen sistematik politikası olsa gerektir. Devlet, kamu üniversitelerindeki ücret politikasıyla özel üniversiteleri dolaylı olarak desteklemektedir. Kamu üniversiteleri yetişmiş bilim insanlarını vakıf üniversitelerine kaptırmaya başlamış, vakıf üniversiteleri dışarıdan beslenme yoluyla zahmetsizce güçlenir olmuştur.

Bu tespitler bizi, mesleki değerlerin korunması adına ahlaki pozisyonların savunulmasına yöneltmektedir. Ancak, mesleğin ustaları tarafından biz gençlere genel anlamda miras kalan bir pozisyon yoktur. Bunun, saf hayaller peşinde koşabilen mesleğin toy kadrolarınca yani asistanlarca geliştirilip savunulabileceğini düşünüyoruz.

Ücret mücadelesinin, sadece hayatımızı idame ettirme amacı için değil, mesleki değerlerin ve meslek etiğinin korunması için de elzem olduğunu düşünüyoruz. Eğitimdeki metalaşma ve kapitalistleşme baskısının önüne geçmenin belki de tek yolunun kamuda yükselecek ücret mücadelesi olduğu kanısındayız. Bugünkü koşullarda ücret mücadelesi, sömürü baskısını azaltmaya çalışan, emek sömürsünün kısmi tanzimine yönelik reformist bir mücadele olarak görülmemelidir. Böyle bir kavgaın günümüzdeki anlamı, meta-dışı karakteriyle kamusal eğitim-öğretim alanının savunulması ve insani bir değer olan eğitimin kapitalist ahlaksızlıkla kirlenmesine karşı durulmasıdır.

Akademik Emeğin Maddi Karşılığı

Bugün, araştırma görevlilerin maaşlarının (950 YTL), göreve yeni başlayan İmam-Hatip Lisesi mezunu bir vaizin maaşıyla (939 YTL) hemen hemen aynı, 9’un 2inci derecesinden bir polis memurunun maaşından (1.275 YTL) ve 9’a 1 kadrolu bir hakim-savcı adayının maaşından (1.773 YTL) ise çok daha düşük olduğunu gazete haberlerinden biliyoruz. Bu tabloda iyimser bir sonuç çıkarmak hiç de mümkün görünmüyor. Çıkarılabilecek tek iyimser sonuç, vaaz verip ideolojik işlevler yerine

---

¹⁰ Sermayenin ‘eğitime destek’ konusundaki hevesine ve girişimciliğine Kadir Has Üniversitesi ve Okan Üniversitesi örneklerini de ekleyebiliriz. Sermayedarların üniversitelere kendi isimlerini çekinmeden vermeleri de eğitim konusundaki gayretkeşliklerinin sembolü olsa gerek. 4 yıllık üniversite eğitimi sonunda öğrencilere, sermayedarların kendi adlarına basılı diplomalar dağıtılması da birilerinin gözlerini yaşartacaktır hakkıyla.

getirebilirsek ya da biber gazı sıkma yeteneğine sahip olabilirsek ya da vicdan-cüzdân ilişkisi kurarsak maddî koşullarımızın iyileştirilebileceği sonucudur.

Merakımızı geçmiş yıllarda akademik kadrolara ödenen maaşların ne olduğuna yöneltiyoruz, ancak ne Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerinde ne de sendika arşivlerinde ulaşabileceğimiz bir ücret serisi bulabiliyoruz. Son 25 yıla dair tutarlı bir fiyat endeksi dahi oluşturamamış bir devletten fazlasını beklemek pek de mümkün değil. Sanırız 'oluşturamamış' yerine, 'oluşturmamış' ifadesi daha doğru olacaktır. Zira ortadaki, bilinçli bir hafıza silme politikasından başka bir şey olamaz. Neo-liberal dönemde devlet, ekonominin tarihi konusunda da liberal (!) davranabilmektedir; örneğin istatistiklerin tanımını dinamik bir şekilde sürekli değiştirebilmiştir (hatta para birimini dahi değiştirmiştir bu süreçte). Olgu düzeyindeki gerçek değişimi gösterebilecek temiz istatistiki bilgiye ulaşmak bugün pek güçtür. Tabii ki de en hızlı hafıza siliciler, hafızayı tuttuğunu iddia eden kurumlar olacaktır. Şaşırtıcı olan ise günümüzde varlıklarını hemen hemen sadece ve genellikle cılız bir sesle olmak üzere ücret mücadelesine endeksleyen sendikaların, mesleki ücret-maaş serilerine ve kullanılabilir kamusal arşivlere sahip olmamasıdır.

İşte biz de bu nedenle, basit ve mesleki bir merak taşıyarak kendi maaşlarımızın zaman içindeki seyrini öğrenmek için okulumuzun (Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin) tozlu arşivlerine dalarak küçük bir araştırma yaptık. Öğretim üyelerinin maaş bordrolarını taradık ve aşağıdaki tabloyu oluşturduk.

TABLO 1: Kadro Dereceleri ve Cari Fiyatlarla Akademik Maaşlar (TL)*

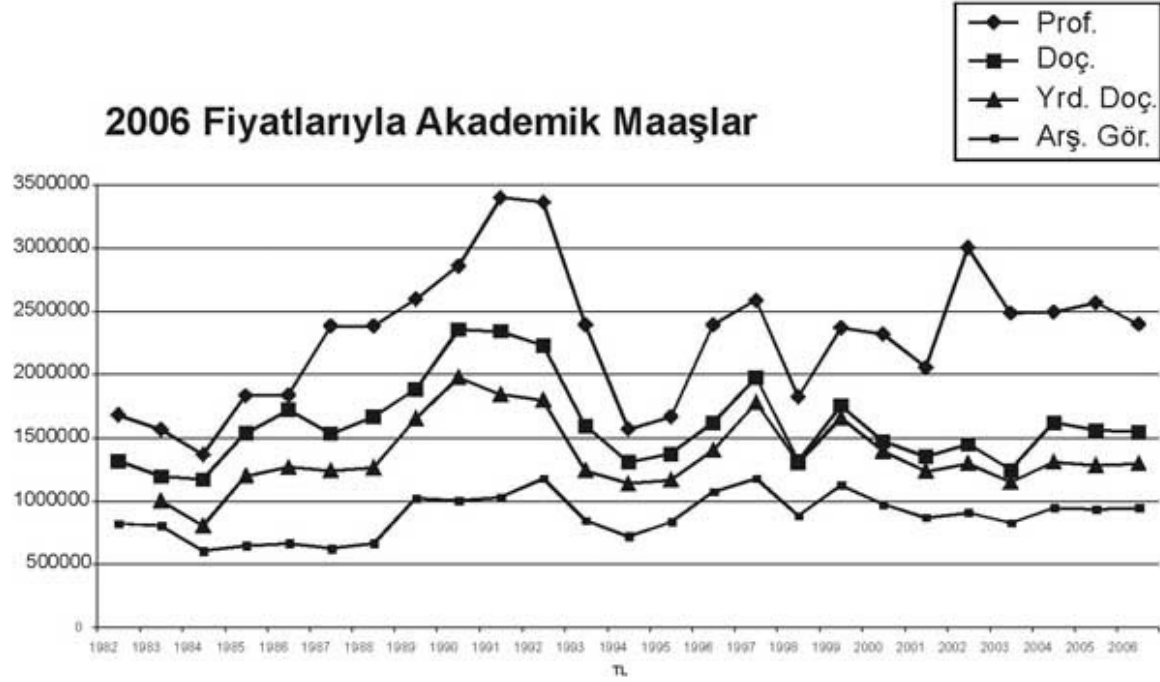
	Prof. (1/4)	Doç. **	Yrd. Doç. ***	Arş. Gör. (7/1)
1982	60,5	47,5		29,6
1983	73,1	55,7	46,7	37,4
1984	99,4	85,3	58,4	44,0
1985	182,9	153,5	119,9	64,3
1986	252,1	236,7	174,7	91,2
1987	450,4	289,6	234,7	117,7
1988	791,5	553,5	420,0	220,1
1989	1.487,1	1.077,8	945,3	586,1
1990	2.611,7	2.151,9	1.805,9	919,7
1991	5.217	3.596,5	2.832,2	1.584
1992	8.671	5.751	4.634	3.041
1993	10.868	7.233	5.645	3.828
1994	15.235	12.738	11.080	6.973
1995	29.677	24.476	20.790	14.900
1996	75.992	51.396	44.505	34.112
1997	149.832	114.592	102.981	68.384
1998	193.611	140.326	138.699	93.733
1999	401.157	297.003	280.476	190.565
2000	604.640	385.040	363.570	254.830
2001	830.670	546.340	499.570	350.040
2002	1.744.890	843.000	754.240	528.000
2003	1.876.000	942.900	867.450	623.000
2004	2.000.000	1.300.000	1.050.000	760.000
2005	2.300.000	1.400.000	1.150.000	840.000
2006	2.400.000	1.550.000	1.300.000	950.000

* Her bir yıl için Temmuz ayı itibariyle ele geçen, tazminatları da içeren net maaş değerlerini göstermektedir. Bordrolarda karşımıza çıkan asistan maaşları birbirinden farklılaşmamaktadır. Diğer akademik kadrolar için ise büyük farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Biz yöntem olarak, asistanlar dışındaki kadrolar için maaşların yığıldığı ortalama değerleri seçmeyi tercih ettik.

** Arşivde ulaştığımız Doçentlerin kadro dereceleri bir hayli farklılık göstermektedir. Hemen hemen her yıl için ortalamaı temsil eden bordrodaki kadro derecesi farklılık göstermektedir.

*** Ağırlıklı olarak 3'ün 1'inci derecesindeki Yardımcı Doçentlerin maaşlarını temsil eder.

Tablo bu haliyle pek bir anlam ifade etmiyor. TÜİK'in yayımladığı Tüfe endeksini kullanarak¹¹, tüm maaş değerlerini 2006 fiyatlarına çekerek aşağıdaki grafiği oluşturduk.

Bu tablonun kamu üniversitelerindeki akademik kadroların net reel maaş düzeyini temsil edebileceğini düşünerek, maaşlara dair aşağıdaki tespitleri kamu üniversiteleri için genelleyebiliriz.

Bu tabloda öncelikle asistanların maaşlarına odaklanacak olursak, maaşların seyrinin iki platodan geçtiği görülür. İlk plato, darbeye gelen baskılı dönemdedir, ikinci plato ise 2000-2001 krizleri sonucunda oluşmuştur. 1989 Bahar Eylemlerinin getirdiği kazanımların akademik kadrolara yansımaları grafikten kolayca okunabilmektedir. Bu kazanımların 1994 yılındaki krizle reel olarak çözüldüğü de açıkça görülmektedir. 1994, asistanlar için 1989 sonrası dönemin dip noktasıdır. 1990'ların sonundaki yükselme eğilimi ise yine krizlerle kesilmiştir. Ek ders ücreti, tazminat vb. desteklerden yararlanamayan asistanların ücret seyrinin, Türkiye'nin ekonomi politik tarihindeki dönüşümlere birebir oturduğu söylenebilir.

¹¹ www.tuik.gov.tr; Enflasyon ve Fiyat "Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)" Veri/Bilgi 1987 Temel Yıllı Tüketici Fiyatları Endeks Rakamları ve 3 Ağustos 2006 Tük Haber Bülteni sayı 127'deki Tüfe verisi kullanılmıştır.

Grafik bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise, tüm akademik maaşların benzer bir seyir izlemekle birlikte artış eğilimleri açısından akademik unvanlar arasında bir hiyerarşi olduğu açıkça görülmektedir. Kadrolar arasındaki maaş makası maaş artış dönemlerinde gittikçe açılmaktadır. İlginç olan bir diğer nokta da, profesörlerin reel maaşlarının seyrinin Türkiye'nin ekonomi politik tarihindeki dönüşümlere bir başka açıdan oturmasıdır. Darbe sonrası dönemde profesör maaşları 1992 yılına kadar reel olarak artmıştır. Bu dönem aynı zamanda, akademik makasın açıldığı dönemdir. 1994 krizi bütün kadrolarla beraber profesörlerin reel kazanımlarını da eritmiştir. 2001 krizi sonrası dönemde en yüksek artış yine profesör maaşlarında yaşanmıştır.¹² Bu dönem, akademik maaş makasının en çok profesörlerin lehine açıldığı, doçent, yardımcı doçent ve asistan maaşlarının birbirine yaklaştığı dönem olmuştur.

Nominal ücretlerdeki artış eğilimleri, yukarıdaki tespiti kuvvetlendirmektedir. Akademik unvanlar arasında, maaşların yıllık ortalama artışına göre 25 yıllık dönemde profesörlerin maaşlarındaki artış, ortalamadan %28,9 daha fazla olmuştur. Doçent maaşının -%17,1; yardımcı doçent maaşının -%3,7, araştırma görevlisi maaşının ise -%8,1 oranında ortalamanın altında kaldığı görülmektedir.

Profesörlerin maaşındaki nominal ve reel kazanımların baskı ve kriz dönemlerine denk gelmesi ve akademik hiyerarşi içerisinde bu artışların görece olarak daha yüksek oluşu tespiti yanlış değerlendirilmemelidir. Bugün tüm akademik maaşlar düşük düzeydedir. Kaliteli bir eğitim için, toplumun daha iyi bir eğitimden yararlanabilmesi için daha da önemlisi kamusal alanın, kapitalist olmayan alanın varlığının sürekliliği için düşüktür. Şu anki ücret rejimi bilimsani ve aydın olmayı destekleyici nitelikte değildir. 'Yapılan araştırma, inceleme ve deneylerde yardımcı olan ve yetkili organlarca verilen ilgili diğer görevleri yapan öğretim yardımcıları' ve 'burslu öğrenci' olarak küçümser bir tarzda tanımlanan araştırma görevliliği mesleğine ve araştırma görevlisi kimliğine bahşedilen ücret sistemi, akademisyen ve aydın olmaya imkan tanımamaktadır.

Beklenen Son

Artık herkes farkında: üniversitelerin piyasalaşması, akademik ücretlerin genel olarak düşüklüğü, üniversitede esnek istihdam uygulaması bir bütün olarak üniversite sistemini yeniden biçimlendirmeye yönelik bilinçli bir politik tutumun uzantıları veya sonuçları. Kısaca, üniversiteler çıplak! Fakat, sistemin en altındaki araştırma görevlilerinin, bu yapısal çözümlemenin ötesinde, söz konusu sürecin ağır işçileri,

---

¹² 2002 yılında çıkarılan 3546 sayılı görev tazminatına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı ile 1. derece öğretim üyelerine zam yapılmış, diğer öğretim elemanları ise zamdan nasibini alamamıştır.

hem düşük ücretlendirmenin hem esnekleşmenin özneleri olduğunun altını çizmek gerekiyor. Akademi içindeki hiyerarşik yapılanmanın ücret açısından giderek açılan, esnek istihdam biçimi açısından ise giderek kapanan makaslara dönüştüğünü belirtmek gerekiyor.

Bütün bunların sisteme dair tespitler olarak kalmaması gerektiği açıktır. Yoksa masal diye boş ormanları ve kuytuları anlatmamız gerekirdi; oysa masalların yaşayan kahramanları var.

Artık hocaların çıplak olduğunu söyleme zamanı gelmiştir. Hocalar, ellerine geçen maaşları ile (ek iş yapmadıkları takdirde) çıplaktır... Şimdiye kadar akademinin maddi koşullarına dair siyasi bir mücadele yürütmedikleri, özel üniversitelerde sermayedarların terzileri olmaya başladıkları, asistanların önüne (parasızlığa çözüm olarak) proje ve (işgüvencesi sorununa çözüm olarak da) yurtdışı bursu aramaları için bilgisayardan başka bir şey koyamamış oldukları için de hocalar çıplaktır...

Biz asistanlara şimdilik hem kırmızı başlıklı kız, hem de kralın terzisinin asistanı olma rolü düşüyor. Masalları sonlandırabilmemiz için birilerinin artık bağırması gerekiyor, yoksa ya kurdun bağırsaklarında karbonhidrata dönüşeceğiz ya da sefilliği anlaşılmasın diye durumu bozuntuya vermeyenlerin arasına karışacağız.